

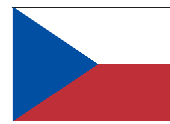

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

MANAŽERSKÉ SHRNTÍ VÝSTUPU PROJEKTU „Studie a analýzy I.“:

Analýza individuálního přístupu pedagogů k žákům se speciálními vzdělávacími potřebami

Zpracovatel	Člověk v tísni, o.p.s.
Realizace	4.11.2008 – 28.4.2009
Datum vypracování manažerského shrnutí	7.5.2009

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Úvod

Cílem výzkumné práce „Analýza individuálního přístupu pedagogů k žákům se speciálními vzdělávacími potřebami“ bylo získání relevantních údajů o míře připravenosti základních a středních škol vzdělávat inkluzivním způsobem žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, doplněné o cizince, a získání relevantních dat umožňujících zmapování situace bývalých zvláštních škol po zahájení procesu transformace zvláštních škol. Na základě výše uvedeného se analýza skládá ze dvou částí:

1. Přístupy k naplňování individuálních potřeb žáků se ŠVP (dále jen školní vzdělávací plán)
2. Transformace bývalých zvláštních škol

Součástí studie jsou rozsáhlé grafické a tabulkové výstupy (analýza dat za zúčastněné školy).

Vybraná témata studie:

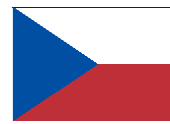

- Specifikace přístupů uplatňovaných ve vztahu k naplňování individuálních vzdělávacích potřeb žáků.
- Definice problémů a překážek pro efektivnější naplňování specifických potřeb žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, s nimiž se pedagogové potýkají.
- Identifikace potřeby pedagogů pro realizaci inkluzivního vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami.
- Vyhodnocení složení žáků včetně jejich etnického rozložení.
- Charakteristiku podpůrných opatření realizovaných v tomto segmentu škol ve vztahu k jejich žákům a míru orientace opatření na podporu zařazení žáků do hlavního vzdělávacího proudu.
- Hodnocení úspěšnosti při zařazování žáků do hlavního vzdělávacího proudu.
- V dotazovací části byla zkoumána míra informovanosti pedagogických pracovníků o daném typu potřeb, schopnost navrhnout vhodné postupy na podporu žáka, využívat dostupné informační zdroje, spolupracovat s dalšími odborníky.

Metodologie

K vypracování této analýzy byly jako metodologické nástroje použity individuální hloubková polostrukturovaná interview, jejichž respondenty byly zástupci vedení škol, vybraní poradenští pracovníci z daných škol a učitelé. Dalším použitou metodou je obsahová analýza.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Dítětem, žákem a studentem se speciálními vzdělávacími potřebami¹ je osoba se:

- a) zdravotním postižením,
- b) zdravotním znevýhodněním,
- c) nebo sociálním znevýhodněním.

V rámci šetření byly analyzovány tyto skupiny vybraných žáků se speciálními vzdělávacími potřebami:

- žáci se zdravotním postižením (žák se zbytky zraku, žák – vozíčkář a žákyně s kombinací specifických poruch učení – dyslexie a dysgrafie),
- žáci zdravotně znevýhodnění (žákyně s diabetes),
- žáci sociálně znevýhodnění (žák v pozici žadatele o azyl s minimální znalostí českého jazyka, pocházející z odlišného sociokulturního okruhu a žák žijící v sociálně vyloučené lokalitě).

Výzkumný vzorek byl v případě první části výzkumu (přístupy k naplňování individuálních potřeb žáků se ŠVP) tvořen celkem 54 školami z 8 krajů ČR včetně Prahy, a to v následujícím zastoupení dle typu školy:

- základní školy hlavního vzdělávacího proudu (RVP ZV) – 33
- základní školy vzdělávající podle RVP ZV LMP – 6
- základní školy speciální – 5
- střední školy (SŠ, SOŠ, SOU, OU) různého typu – 10

Analyzovaná data:

- ŠVP zkoumaných škol, částečně doplněné o ŠVP dostupné na webových stránkách škol.
- Webové stránky a propagační materiály subjektů poskytujících diagnostické, poradenské, vzdělávací, sociální a jiné služby směrem k cílovým skupinám dětí s vybranými speciálními vzdělávacími potřebami v lokalitě či regionu a jejich dostupnosti, s analýzou míry využívání uvedených nabídek školami.
- Stručné charakteristiky dětí, jejich vzdělávacích potřeb, jejich významné projevy v chování a jednání ve školním prostředí a charakteristiky domácího prostředí.

Vybrané výsledky studie

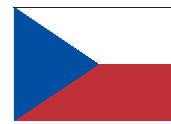

Obsahová analýza ukázala, že pasáže věnované problematice vzdělávání žáků se specifickými vzdělávacími potřebami, mají v jednotlivých ŠVP velmi rozdílnou úroveň. Liší se také celková úroveň ŠVP komplexně, jejich rozsah, podrobnost a přehlednost.

- Školy vzdělávající podle Rámcového vzdělávacího plánu pro základní vzdělávání dle přílohy pro žáky s Lehkým mentálním poškozením (dále jen RVP pro ZV LMP) jsou dvojnásob častěji bezbariérové či vybavené pro samostatný pohyb dětí s postižením,

---

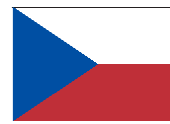
¹ Na základě § 16 odst.1 zákona č. 561/2004 Sb. ve znění pozdějších předpisů.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

podrobněji a konkrétněji deklarují vybavenost kompenzačními pomůckami (2/3 škol), schopnost zajistit podpůrné terapie a speciální pedagogický a asistenční personál a intervence než školy vzdělávající podle RVP pro ZV.

- Kromě družiny a zájmových kroužků, které se zdají být běžným doplněním rámce školní výuky, nabízejí některé školy vzdělávající podle RVP ZV žákům školní klub (1/8 škol) a přípravný ročník (1/10 škol), vlastní speciálně pedagogické centrum mají 3 školy a stejně ojediněle deklarují také hodiny ambulantních náprav. Školy vzdělávající podle RVP pro ZV LMP deklarují také častěji nějakou formu přípravného ročníku (zahrnuta i přípravka pro pomocnou školu) - (1/3 škol), školní kluby (1/5), logopedickou péči, terapii (hypo, canis, arte) a zdravotní rehabilitaci.
- Přibližně dvě třetiny škol by odmítly integraci žáka s Downovým syndromem (69,7%) a závažnějším sluchovým postižením (66,7%). Přibližně polovina škol pak žáka se závažným zrakovým postižením (57,6%), vozíčkáře (51,5%) a žáka s poruchou autistického spektra (48,5%). Celkem 12,2% škol by odmítlo integrovat žáka ze sociálně vyloučené lokality. Žáky s lehkou mentální retardací, žáky azylyanty a žáky s berlemi by shodně odmítlo 9,1% škol.
- Výchovní poradci na ZŠ nejčastěji uváděli jako své hlavní činnosti činnost směrem k řešení individuálních problémů žáků, činnost směrem k volbě povolání a činnost směrem k integraci. Následuje činnost směrem ke koordinaci externích aktivit a administrativně-technická činnost.
- Mezi nejčastěji zmiňované problémy pedagogicko-psychologických poraden (dále pak) patří dlouhé čekací lhůty na vyšetření, celková personální poddimenzovanost poraden, odtrženost pracovníků poraden od pedagogické praxe a nízká míra mobility poradenských služeb, často také prezentovaná jako neochota pracovníků PPP docházet do škol.
- Přibližně 15% respondentů nevnímá v důsledku transformace žádné výraznější změny v oblasti obecného přístupu k žákům a ve způsobech práce. V krajním případě, hodnotí tento proces jako zbytečný.
- Z 50 oslovených škol je 12 plně bezbariérových (i když v 7 případech nejsou navštěvovány žádným žákem s tělesným postižením). 14 škol je částečně bezbariérových, což znamená, že mají například bezbariérově upravenou pouze jednu budovu nebo přízemí či první patro školy. 11 škol podmínku bezbariérovosti nespĺňuje, ředitelé 2 z nich se pak domnívají, že bezbariérová úprava není na jejich škole potřeba.
- Na 23 oslovených školách (speciální školy) je převažující většina pedagogických pracovníků, kteří mají dokončené vysokoškolské vzdělání v oboru speciální pedagogika. V 16 případech je pedagogický sbor plně kvalifikovaný. V případě 8 škol má speciální pedagogiku ukončenou pouze menší část pedagogů (šestkrát nespecifikováno, jednou 30% sboru, jednou 40% sboru). V případě jedné školy je vystudovaným speciálním pedagogem pouze jeden pracovník.
- Většina projektových aktivit škol je zaměřena na vybavení pomůckami. Další oblastí projektové podpory, kterou školy využívají, jsou dlouhodobé a střednědobé tematické programy zaměřené na implementaci průřezových témat RVP. Nejčastější jsou programy zaměřené na environmentální výchovu (realizuje téměř 60% škol), programy prevence sociálně patologických jevů (od programů nespecifické prevence kriminality, přes prevenci drogové závislosti po prevenci kouření realizují tři čtvrtiny škol z výzkumného vzorku) a programy multikulturní výchovy (realizováno ve 35% škol).

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Shrnutí

Školy v ČR, potažmo jejich učitelé, nepostupují při výchově a vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami jednotně. V kontextu probíhající kurikulární reformy a přípravy a zavádění ŠVP lze v přístupech jednotlivých škol sledovat poměrně zásadní rozdíly. Jako spíše negativní lze vnímat stále relativně silný trend vytváření speciálních tříd či studijních skupin pro žáky s mírnými formami speciálních vzdělávacích potřeb, konkrétně pro žáky se specifickými poruchami učení.

Školy hlavního výchovně vzdělávacího proudu jsou zpravidla velmi dobře připraveny aplikovat individuální přístup k žákům s těmi kategoriemi speciálních vzdělávacích potřeb, kde se lze opřít o dostatečné penzum přípravy a zkušeností pedagogických pracovníků, a dostatek informačních zdrojů. Takovou kategorii představují v podstatě pouze žáci se specifickými poruchami učení a chování, kteří představují přibližně 80% všech žáků integrovaných ve školách hlavního výchovně vzdělávacího proudu.

Lze tedy konstatovat, že vzdělávací systém v ČR je přes probíhající transformaci speciálního školství stále zatížen poměrně výraznou tendencí vyřazovat z hlavního vzdělávacího proudu směrem ke specializovaným formám vzdělávání, určeným primárně pro osoby se zdravotním postižením, vysoké počty žáků se speciálními vzdělávacími potřebami (v praxi dovozujeme, že na jedno reintegrované dítě do hlavního vzdělávacího proudu připadá přibližně 85 těch, které jej opustí směrem ke specializovaným formám vzdělávání).

Alarmující je podíl škol, nepřipravených na vzdělávání dětí s tělesným handicapem pouze v důsledku technických bariér. Prakticky všechny školy vzdělávající podle RVP ZV deklarují ve svých školních vzdělávacích programech zkušenost s výukou zdravotně postižených, se vzděláváním sociálně znevýhodněných a téměř polovina škol deklaruje zkušenost s integrací dětí –cizinců.

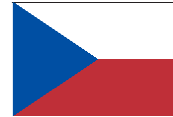
V případě sociálně znevýhodněných žáků byla výrazně akcentována potřeba předškolní přípravy a potřeba práce s dětmi v co nejranějším věku. Školy deklarují výrazný výkonový rozdíl v počátcích školní docházky patrný mezi dětmi, které absolvovaly a neabsolvovaly předškolní přípravu. Přibližně třetina respondentů podporovala zavedení povinné předškolní přípravy.

V nejobecnější rovině lze jako dominantní limitu v oblasti naplňování individuálních vzdělávacích potřeb žáků se ŠVP spatřovat ve skutečnosti, že současná podoba institucionálního vzdělávání nabízí poměrně výrazné množství vzájemně provázaných a posilujících se bariér, které dle respondentů nejsou kompenzovány adekvátní mírou systémové podpory.

Proces transformace bývalých zvláštních škol je většinou respondentů, a to jak na úrovni vedení, učitelského sboru i poradenských pracovníků působících na dané škole, vnímán poměrně nejasně a především s nejasnými očekáváními.

Vybraná obecná doporučení:

- Komplexně změnit současný systém financování, kdy cílem by mělo být podpořit školy usilující o inkluzi a zároveň předejít specializaci a „ghettoizaci“ škol, mimo jiné i za účelem získání dotací na větší počet problémových dětí.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

- Podpořit školy v získávání kompetencí předkládat projektové žádosti vyhlášené v rámci evropských operačních programů a dalších externích zdrojů (orientace v cílech programů, formální podobě žádosti apod.).
- Rozšířit nabídku dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků o programy směřující k schopnostem pedagogů tvořit kvalitní individuální vzdělávací plány diferenciované podle vzdělávacích potřeb žáků i s ohledem na jejich sociální situaci, preferovat modely sdílení dobrých praxí a rozvíjení praktických dovedností.

Kompletní výstup studie je k dispozici na [ŘO OP VK](#)

Dana.Mackova@msmt.cz